

Vattnets väg till gruvan

Välkommen att vandra längs stigar och vägar i Sveriges äldsta bevarade vattenleder till en gruva – sjöar, dammar, kanaler och diken i bergen nordväst om Falu Gruva.

Här kan du se medeltida hyttplatser, vackra bergsmansgårdar, dammar och dammhus i en exotisk nordisk natur, en viktig del av Världsarvet Falun.

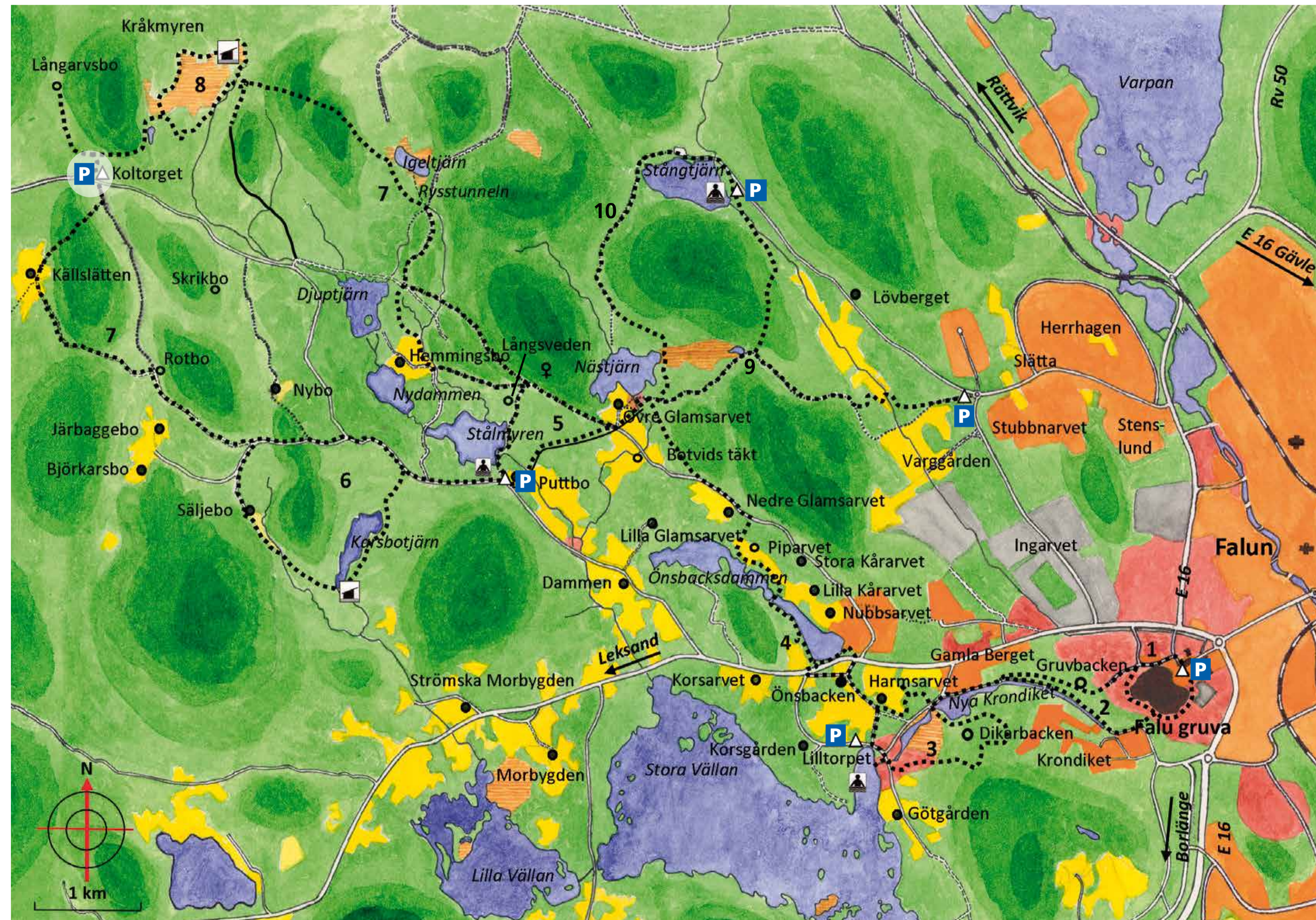
Vandringslederna erbjuder kortare och längre slingor, totalt drygt 30 km. Informativa skyltar, rastplatser och slobodar finns i området.

Världsarvet Falun

År 2001 upptogs det industrihistoriska landskapet kring Stora Kopparberget och Falun på Unescos världsarvslista. Ur Falu Gruva togs kopparmalmen som bearbetades i hyttorna i staden och längs vattendrag vid bergsmännens gårdar. En bergsman ägde andelar i gruvan och många blev så rika att de kunde anlägga storslagna hem och trädgårdar utanför centrala Falun. Gruvarbetarna bodde i gruvans närhet, i områden som idag är levande, välbevarade stadsdelar.

Vatten var en förutsättning för att driva de pumpverk och vattenhjul som användes för att förenkla arbetet vid gruvan. På 1600-talet var Falun en internationell stad med landets största och modernaste arbetsplats – Falu Gruva.

Utvecklingen från småskalig hantverksmässig näring till full industriell produktion var unik och påverkade bergshandlingen i Europa. Idag finns ca 1000 platser i världen på Unescos lista över platser, så speciella att de är värda att bevara för all framtid.

STARTPUNKT GRUVAN

- 1 Gruvpromenaden 1,5 km
- 2 Krondikspromenaden 3 km

STARTPUNKT LILLTORPET

- 3 Harmsarvspromenaden 3 km
- 4 Önsbackspromenaden 9 km

Lilltorpet-Övre Glamsarvet-Lilltorpet

STARTPUNKT PUTTBO

- 5 Puttbopromenaden 3,1 km

Handikapppassad 2,2 km

- 6 Karsbopromenaden 5,8 km

- 7 Stora promenaden 12,2 km

STARTPUNKT KOLTORGET

- 8 Kråkmyrspromenaden 5,2 km

STARTPUNKT VARGGÅRDEN

- 9 Glamsarvspromenaden 7 km

STARTPUNKT STÅNGTJÄRN

- 10 Kunterbergspromenaden 6 km

The way of the water to the mine

You are welcome to walk along paths and roads in Sweden's oldest surviving system of channels leading water to a mine: the lakes, ponds, canals, and ditches in the mountains north-west of Falun Mine.

Here you can see the sites of medieval smelting houses, beautiful farms of the mine-owners, ponds, and dam houses in exotic Nordic countryside, an important part of the Falun World Heritage site.

Rambling trails offer routes of varying length, a total of more than 30 km. Informative signs, resting places, and log shelters can be found in the area.

Der Lauf des Wassers zur Grube

Willkommen zu einer Wanderung auf den Pfaden und Wegen entlang Schwedens ältestem erhaltenem Wassersystem eines Bergwerks – den Seen, Dämmen, Kanälen und Gräben im Nordwesten der Faluner Kupfergrube.

Hier findet man Schmelzöfen aus dem Mittelalter, schöne Bergmannshöfe, Dämme und Dammhäuser inmitten einer exotischen nordischen Natur als einen wichtigen Bestandteil des Faluner Welt-erbes.

Auf den Wanderwegen bieten wir Ihnen kürzere oder längere Routen von insgesamt 30 km Länge. Es gibt eine deutliche Beschilderung über Rastplätze und Rasthütten im gesamten Gebiet.

Rikets skattkammare

Falu Gruva är Sveriges äldsta kända och mest betydelsefulla bergverk, nu en del av Världsarvet Falun. Redan för ca 1 300 år sedan bröt folket malm i berget och framställde koppar. På 1600-talet svarade gruvan för mer än 70 procent av hela Europas kopparproduktion. Vattenkraften var en nödvändig förutsättning för gruvans expansion. Sjöar och bäckar dämades upp, diken och kanaler grävdes.

Vattenhjul användes för att pumpa upp vatten och för att hissa upp malm. De användes vid gruvan ända fram till 1916.

Falu Gruva i färg av Johan Fredrik Martin ca 1800.

Interiör från en kopparhytta i Falun, målad av Pehr Hilleström på 1780-talet.

Ur eld och rök

Kopparhyttorna där malmen rostades och smältes låg i gruvans omland och ägdes av bergsmän. På 1600-talets mitt fanns det 132 hyttor, som alla tog sin malm från Falu Gruva.

Närheten till rinnande vatten var viktig och redan på medeltiden var alla hyttor vattendrivna. Stora vattenhjul fick blåsbälgar att pusta in syre i hyttugnen, så att kopparn smälte.

De flesta hyttorna lades ner vid mitten av 1800-talet. Längs vattnets väg kan du se flera hyttplatser i form av slagghvarp och andra lämningar, bl.a. i Korsgården, Gamla Bergget, Dammen och Övre Glamsarvet.

Dammhuset vid Korsgårdsdammen, det äldsta bevarade, fanns före 1691.

Att hålla vintervattnet

Dammar byggdes troligen redan på medeltiden för att få tillräckligt med vatten året runt för kopparhyttorna närmast gruvan. Önsbacksdammen är den äldsta och har anlagts i en dalgång, där det ursprungligen rann en bäck. På 1600- och 1700-talen upp dämdes flera små tjärnar och myrar ovanför Önsbacksdammen nära Puttbo och Hemmingsbo.

Tre större sjöar längre söderut, Stora, Lilla och Södra Vällan, användes tidigt som vattenmagasin. På 1600-talet dämdes de upp, så att de för- enades till en sjö och blev det stora vattenmagasinet för gruvan. Vid det s.k. Korset fanns en möjlighet att dela vattnet mellan hyttorna i Gamla Bergget och Ingvarvet samt gruvan.

Nya Krondiket byggdes efter Polhems idéer på 1700-talet.

Kronans diken

Krondikena byggdes på order från kungarna för att säkra tillgången på vatten för gruvans spel och pumpar. Vid mitten av 1500-talet grävdes det 1,5 km långa Konstdiket från Hyttbäcken till gruvan. Vattnet leddes till ett nytt pumpverk vid Blankstöten i Falu Gruva. Det var ett besvärligt arbete och arbetskraft saknades ofta. Diket och dammvallarna syns ännu.

På 1730-talet byggdes ett nytt betydligt större dike högre upp på bergets sluttning. Det Nya Krondiket förde fram vattnet från Korsgårdsdammen till gruvan utan förlust av fallhöjd. Från diket rann vattnet via akvedukter ner till gruvans vattenhjul.

Bergsmännens gårdar

Bergsmännen var ursprungligen bönder som lärt sig att framställa metaller i sina hyttor. Många av dem blev mäktiga och rika män, som kunde bygga ståtliga gårdar med vackra trädgårdar omkring. Markerna kring Falu Gruva var steniga och karga. Mycket möda fick läggas på att röja och odla upp åkrar, ångar och hagar. Överallt ligger stora odlingsrösen och stengårdsgårdar i det särpräglade landskapet.

Kring Vattnets väg kan du se flera exempel på bergsmansgårdar, deras odlingar och deras hyttplatser. Vid Källslätten och Puttbo finns rester av gamla trädgårdsanläggningar.

Natur och kultur

Falu ligger på gränsen mellan det mellansvenska slätlandet och den nordsvenska barrskogen. Berggrunden är uråldrig och mineralrik. Många gruvor har producerat guld, silver, koppar, järn, bly och svavel.

I skogarna är djurlivet rikt. Här finns björn, varg, älg, rådjur, räv och hare liksom många andra djur. Många olika ugglearter och hackspettar trivs i området. I Stora Stöten vid Falu Gruva häckar berguven, Europas största uggla och Dalarnas landskapsfågel. Nära gruvan har 47 olika fågelarter observerats. Här kan du uppleva natur och kultur i förening.

Projektet Vattnets väg till gruvan har drivits av Världsarvet Faluns Vänförening i nära samarbete och med stöd från Länsstyrelsen Dalarna, Falu kommun och Stiftelsen Stora Kopparberget. Stöd till projektet har därutöver lämnats av LONA, AME, AF och Visitsödradallarna.

